

**AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
FƏLSƏFƏ İNSTİTUTU**

Əlyazması hüququnda

VƏSİLƏ ƏFQAN qızı MÖHSÜMOVA

**“MÜASİR DÖVRDƏ İDARƏETMƏDƏ GENDER SİYASƏTİNİN
NƏZƏRİ VƏ PRAKTİKİ MƏSƏLƏLƏRİ”
(Azərbaycan materialları əsasında)**

İxtisas:7207.01- Sosial fəlsəfə

**Fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq
üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın**

Avtoreferatı

Bakı - 2017

Dissertasiya AMEA Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquq İnstitutunun “Qloballaşma və informasiya cəmiyyətinin fəlsəfi problemləri” şöbəsində yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: **Rəna Rza qızı Mirzəzadə**
Fəlsəfə üzrə elmlər doktoru

Rəsmi opponentlər: **Tahirə Bəkir qızı Allahyarova**
Fəlsəfə üzrə elmlər doktoru
Hicran Kamran qızı Hüseynova
Siyasi elmlər üzrə elmlər doktoru, professor

Aparıcı təşkilat: **Azərbaycan Texniki Universiteti**

Müdafiə “___” _____ 2017-ci ildə saat ___da Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Fəlsəfə İnstitutunun nəzdində elmlər doktoru və fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunan dissertasiyaların müdafiəsini keçirən D.01.115 Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: Az-1143, Bakı şəhəri, H.Cavid prospekti 31, AMEA-nın Fəlsəfə İnstitutu, IX mərtəbə, Konfrans zalı.

Dissertasiya işi ilə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Elmi kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat “___” _____ 2017-ci ildə göndərilmişdir.

Fəlsəfə İnstitutunun nəzdindəki
D.01.115 Dissertasiya Şurasının
elmi katibi, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru

S.A.Həsənova

DISSERTASIYANIN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı: XXI əsr idarəetmədə gender münasibətləri və bu aspektdə bərabərhüquqluluq uğrunda cəmiyyətdə aktivlik, cinslərin qarşılıqlı münasibətlərinin tarazlığı üçün müxtəlif modellərin axtarışı zamanı olmuşdur. Müasir dünyada cinslərin bərabər hüquqluğu insan hüquqları və demokratiyanın ayrılmaz tərkib hissəsi sayılır. Gender probleminin müxtəlif aspektlərinə dair çoxsaylı əsərlər yazılmış, beynəlxalq təşkilatlar, dövlət və qeyri-dövlət orqanları tərəfindən rəsmi sənədlər qəbul edilmiş, konfranslar keçirilmiş, müxtəlif səviyyələrdə fikir mübadiləsi aparılmışdır. Bərabərhüquqluq həm qanunlarda, həm də praktikada öz əksini təcəssüm etdirmişdir. Azərbaycanın müasir dövrdə daha da inkişaf etməsi, dünyaya integrasiyası, demokratik cəmiyyətin yaradılması istiqamətində həyata keçirilən həm də ardıcıl sosial siyasət və hüquqi dövlət quruculuğu prosesi qadınların idarəetmənin müxtəlif sahələrinə cəlb edilməsinə daha geniş imkan yaratmışdır. Dövlət və cəmiyyət qarşısında duran vəzifələrdən biri də qadının ictimai həyatda sosial statusunu praktiki olaraq artırmaq, gender bərabərhüquqluluğunu real şəkildə gerçəkləşdirməkdir. Bunun üçün də Azərbaycanda dövlət qadın siyasəti kompleks şəkildə həyata keçirilir, milli və beynəlxalq səviyyədə qadınlara münasibətdə xüsusi diqqət göstərilir, onların siyasi, sosial, elmi-mədəni, hüququ, hərbi idarəetmə işlərinə cəlb edilməsi üçün konkret tədbirlər görülür. Cəmiyyətin sosial həyatında artan və dəyişən yeni rollar mövzunun öyrənilməsinin aktuallığını müasir dövrümüzdə xeyli artırır.

Deməli gender münasibətlərinin idarəetmə aspektində tədqiqi bir tərəfdən cinslərin sosial aspektində tədqiqi bir tərəfdən cinslərin sosial fəallıq keyfiyyəti kimi, digər tərəfdən də kişi və qadınların bərabərhüquqluq zəminində qərarlar və qanunların reallaşmasında, həmçinin yaşadıkları mühitin modern dəyişməsində zərurətdir. Bu iki tərəfin qarşılıqlı vəhdətinin təmini baxımından istənilən ölkədə, o cümlədən Azərbaycanda da qadınların idarəetmə sahəsində sosial yerinin təzahür imkanlarının araşdırılması da vacib əhəmiyyət daşıyır. Bu da mövzunun aktuallığını şərtləndirən amillərdəndir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin 2-ci bəndində də göstərilir ki: “Kişi ilə qadınların eyni hüquqları və azadlıqları vardır”.¹ Azərbaycan Konstitusiyası qadınların kişilərlə bərabər hüququnu təsbit edib və demokratik dövlət quruculuğu prosesində onların fəal iştirakının hüquqi bazasını təmin edib.

¹ Ayvazov H.S. Nədən bu hala düşdük? «Füyuzat» jurnalı, 1907.

Qadın probleminin aktuallığını nəzərə alan Ulu Öndər H.Əliyev müstəqilliyin ilk, çətin illərində qadınların Azərbaycanın siyasi, sosial, iqtisadi, mədəni həyatında rolunu artırmaq məqsədilə «Azərbaycan Respublikasında qadınların rolunun artırılması haqqında» 14 yanvar 1998-ci il tarixli fərman imzaladı. Fərmanda göstərilirdi ki, hökumət qadınların dövlət orqanlarının işində, ölkənin ictimai həyatında, sahibkarlıq sahələrindəki fəaliyyətinə, qaçqın və məcburi köçkün qadınların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsinə, qadınların əmək hüquqlarının həyata keçirilməsi üçün təşkilati, iqtisadi və hüquqi təminatlarla dair, Beynəlxalq Qadın Təşkilatları və respublikada fəaliyyət göstərən qeyri-dövlət qadın cəmiyyətləri ilə dövlət strukturlarının qarşılıqlı əlaqələrinin inkişaf etdirilməsində iştirakına yönəlik tədbirlər həyata keçirilsin. Göründüyü kimi bu Postsovet məkanında qadınların sosial-ictimai aktivliyinə kompleks şərait yaradan fərman idi.

1991-ci ildə müstəqillik qazanan Azərbaycanda bu sahədə olan siyasət yenidən təşəkkül tapmağa başladı. 1993 – cu ildən başlayaraq Ulu Öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycan Respublikası qadınların müxtəlif problemlərinin həllini əks etdirən beynəlxalq konvensiyalara qoşuldu. Qadın hüquqlarının qorunmasına dair müxtəlif qanunlar, sərəncamlar verildi. Gender bərabərliyinin təminatı istiqamətində beynəlxalq konvensiyalar ratifikasiya edildi. 1995-ci il Qadınların vəziyyətinə dair IV Ümumdünya Pekin Konfransında qeyd edilən qadınların ictimai həyatda hərtərəfli bərabər iştiraklarını məhdudlaşdıran amillərin – onların insan hüquqlarından faydalanmaq imkanlarından məhrum olmaları, təhsil və peşə hazırlığına, yaşayış imkanı və iqtisadi müstəqilliyə, həmçinin qərarların qəbulu prosesində iştirak etməyə nail ola bilmədikləri, bütün həyatları boyu onların ayrı-seçkilik, iqtisadi-sosial ədalətsizlik və çatışmamazlıqlarla hər gün rastlaşdıqları kimi əngəllərin aradan qaldırılması uğrunda olan problemlərlə ölkəmizdə də dövlət səviyyəsində müvafiq işlər aparılır: «Ədalətli cəmiyyətin qurulmasında qadın və kişilərin yeni nəsli birgə əməkdaşlığa ruhlandırmaq beynəlxalq birlik üçün mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyindən, liderlərin yeni nəsli elə bir dünyanın yaradılmasına nail olmalıdırlar ki, orada hər bir qadın ədalətsizlik, əsarət və bərabərsizlikdən azad olaraq, öz daxili imkanlarını sərbəst inkişaf etdirdirsin. Buna görə də qadın və kişilərin bərabərliyi prinsipi sosiallaşma prosesinin təbii amili olmalıdır».²

2000-ci il martın 6-da «Dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi sahəsində» Ulu Öndər H.Əliyev tərəfindən imzalanmış fərman və Respublika Prezidenti İlham Əliyevin 2006-cı ilin oktyabrında «Gender bərabərliyinin təminatı haqqında» imzaladığı qanun qadın və kişilərin ictimai həyatda və ailədə

² «Qadın və inkişaf». Qadınların vəziyyəti üzrə IV Ümumdünya konfransı. Bakı: Səda, 1995, 154 s.

bərabərliyinin gerçəkləşməsinin strateji həllinə yardım etdi. Məhz bu baxımdan da mövzunun təhlilinin aktuallığı vacib əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Azərbaycan qadınının xalqın maariflənməsi, mədəniyyətimizin yüksəlişi və müasir iqtisadiyyatımızın qurulmasında daim yüksək peşəkarlıq və fədakarlıq nümayiş etdirdiyini, Azərbaycan tarixinin hər bir dövründə qadınlarımızın cəmiyyətin sarsılmaz mənəvi dayacağı olduğunu, öz tükənməz enerjilərini və zəkalarının gücünü bütünlüklə vətən, xalq yolunda sərf etdiklərini xüsusi qeyd etmişdir. Məhz tədqiqatda bu kimi problemlərin öyrənilməsinə də ehtiyat duyulur.

Azərbaycanın Birinci Xanımı Mehriban Əliyeva da gender bərabərliyinin gerçəkləşməsi, qadınların qərar qəbul etmə sahəsinə cəlb edilməsi uğrunda ciddi fəaliyyət göstərməklə yanaşı, özü də cəmiyyəti sosial fəallıq baxımından ideal qadın, bütün qadınlara bir nümunə kimi fəaliyyəti ilə diqqəti çəkir. “Mədəniyyətlərarası dialoqda qadınların rolunun genişləndirilməsi” mövzusunda keçirilən Bakı Beynəlxalq forumunda Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti, YUNESKO-nun və İESKO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban Əliyeva öz çıxışında Azərbaycan qadınının sosial həyatdakı rolunu aydın və ətraflı şəkildə şərh etmişdir. Beləliklə gender bərabərliyi istiqamətində aparılan işlər müasir Azərbaycanda mövzunun sosial-fəlsəfi təhlilinin aparılmasını hər zaman aktuallaşdırır və bu istiqamətdə ciddi elmi tədqiqata əsas yaradır.

Qadın-kəş bərabərliyi, qadınların cəmiyyətin idarə olunmasına cəlb edilməsinin aktuallığı ondadır ki, bu məsələ artıq qlobal problemə çevrilməsi bütün dünya ölkələrinin həm elmi, həm praktiki tədbirlərinin aktual və əsas diqqət mərkəzində durur. 2000-ci il BMT-yə üzv ölkələrin sammitində qəbul edilmiş «Minilliyin inkişaf məqsədləri» Bəyannamədə kəş-qadın bərabərliyinin bütün sahələrdə, o cümlədən idarəetmədə də təmin olunması digər qlobal problemlərlə bir sırada göstərilmişdir. Bu baxımdan da problemin müxtəlif ölkələr təcrübəsi zəminində sosial fəlsəfi aspektdə öyrənilməsi də müasir fəlsəfə elmində aktuallıq kəsb edir.

Qadının əhali artımında, tərbiyəedici sahədə əsas qüvvə olması, sosial inkişafda, elm, təhsil, səhiyyə, təlim-tərbiyədə, hakimiyyətdə, siyasətdə, hüquqi və hərbi idarəetmədə iştirakını nəzərə alaraq problemin aktuallığı, onun öyrənilməsi, tədqiq olunması zərurəti mövzunun əsas istiqamətini təşkil edir ki, bu da tədqiqatın aktuallıq göstəricidir.

Mövzunun öyrənilməsinə müəyyən suallar da həm nəzəri, həm praktiki yönümdən yanaşmalar öz aktuallığı ilə diqqəti cəlb edir. Belə ki, maraqlıdır ki, niyə idarəetmə istiqamətinin daha məsul, daha siyasi və rəsmi sahələrində əksərən kişilər, qismən sosial yönümlü və ya mədəni sahələrində isə qadınlar yer tutur kimi sorğulara da rəsmi fakt və rəqəmlərlə izah verilir. Bu da müasir

idarəetmədə gender aspektinin real statistik göstəricilərinə əsasən sosial fəlsəfi baxımından əhlilini daha dolğun, daha elmi məntiqi zəmindən aktuallaşdırır.

Beləliklə, tədqiqat işinin aktuallığı qadının təkcə nəsil artırma, tərbiyəçi analıq, qadınlıq rolundan başqa onun sosial statusunun, cəmiyyətdə fəal iştirakının fəlsəfi kontekstdə öyrənilməsi zərurəti ilə də bağlıdır.

Mövzunun işlənmə dərəcəsi. Tədqiqatda müasir dövrdə idarəetmədə gender siyasətinin nəzəri və praktiki məsələləri sosial-fəlsəfi, tarixi-fəlsəfi, sosioloji, psixoloji və sosio-mədəni aspektdə tədqiqinə cəhd edilmişdir. Şərqdə və Qərbdə hələ qədim dövrün filosofları Platon, Aristotel, Sokrat, Demokrit, Epikür, qədim mədəni abidələrdə (xüsusilə də Dədə Qorqud eposunda), İbn Xəldun, İbn Sina, N.Gəncəvi, M.Gəncəvi, M.Füzuli, Nəsimi, M.F.Axundov, C.Məmmədquluzadə, Ə.B.Ağayev, M.Ə.Rəsulzadə, M.Ə.Sabir, C.Cabbarlı və s. kimi mütəfəkkirlər qadının ailədə və cəmiyyətdəki statusuna dair yenilikçi fikirlər və mülahizələr irəli sürmüşlər. Tədqiqatda Qərbdə və Şərqdə qadına feminist və antifeminist cəhətdən idarəetmə istiqamətində münasibətə də nəzəri aspektdən müxtəlif elmi mənbələrə istinadən fikir bildirmişdir.

Klassiklər və mütəfəkkirlər Platon, Aristotel, Sokrat, qərb alimlərindən M.Alic, M.Veber, A.Margaret, K.Emily, M.Bentel, B.Curtis, C.Jim, C.Sally, F.David və s. bu kimi müəlliflər qadının idarəetmədə tarixi mövqeyi, qadının cəmiyyətdə sosial rollarının təhlilinə dair məsələlərə öz əsərlərində geniş yer vermişlər.³

Qərbdə hələ XVII-XIX əsrlərdə, Şərqdə, o cümlədən Azərbaycanda XVIII-XIX əsrin əvvəllərində dək maarifçilərin qadın hüquqları, qadın təhsili, qadın azadlığı qadının cəmiyyətdə rolu və yeri ilə bağlı tədqiqatları dəyərli mənbələrdəndir. Hələ sovet dövründə qadının sosial-siyasi, iqtisadi fəaliyyətinə dair bəzi əsərlər yazılmış, qadın problemi dövrün tələbləri səviyyəsində müəyyən dərəcədə tədqiq olunmuşdur. İstər Qərb, istərsə də MDB məkanı və ölkə tədqiqatçıları araşdırılan mövzunun tarixi metodoloji aspektlərini izah etməyə cəhd etmiş, müxtəlif istiqamətlərə aid əsərlər yazmışlar.

İşdə MDB məkan alimlərindən A.Bebel, T.Vinoqradova, S.Voronina, T.Klimenkova, N.Qoreslavskaya, T.Qurko, A.Devis, D.Eremeyev, E.Kasumova, A.Naxçıvanlı, İ.Osimbayeva, N.Puşkaryeva, L.repina, B.Fridan, ZXəlilov,

³ Alic M. Hypatle'1 heritage; A history of Women in seiense form Antity to the 19 th cent. London? 1986? 205 p. Andersen Margaret L. Thinking about women: sociologicai perspectives on sex and gender. New York: Macmillan, 1988, 410 p; Beutel M. Ann. Margaret mooney Marini. Journal. Amerian sociological Review, Vol.60, N3, June, 1995 436-448 pp.; Byer Curtis O. Dimensions of human sexuality. Boston :WCB/McGraw-Hill, 1994, 672 p; Foulkes David. Children's dreaming and the development of consciousness, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2002, 212 p; Kane Emily W., Schippers Mimi. Gender and Society. California, Sage Publications, 1996, Vol 10, No5, pp 650-665; Weber. Essays in sosiologi / Oxford, 1996, 140 p.

İ.Şinelova, B.Yurçuk və s. əsərlərində cinslərin cəmiyyətdəki⁴ möqeyi həm feminist, həm də maskulin tədqiqatları nöqtəyi nəzərindən müqayisəli öyrənilərək müəyyən tövsiyyələr əldə edilmişdir. Tədqiqatda həmçinin türk müəlliflərində E.Osmanin əsərlərinə istinad edilərkən münasibət bildirilmişdir.

Müstəqillik illərində Azərbaycan Respublikasında gender münasibətlərini tədqiq edən monoqrafiyalar, dissertasiyalar yazıldı. Gender probleminə dair Azərbaycanda bu sahəni tədqiq edən tədqiqatçıların əksəriyyəti – İ.Məmmədzadə, Ə.Abasov, S.Xəlilov, E.Süleymanova, R.İbrahimbəyova, Z.Quluzadə, R.Mirzəzadə, H.Hüseynova, L.Mövsümova, S.Gəncəli və başqaları qadın və gender probleminin ayrı-ayrı aspektlərini araşdırmış, problemin tədqiqi istiqamətində maraqlı fikirlər irəli sürmüşlər.

Z.Quluzadə “Gender Azərbaycanda” adlı Azərbaycan, Rus və İngilis dillərində nəşr etdirdiyi fundamental əsərində gender tədqiqinin bəzi konseptual problemləri, Azərbaycanın müxtəlif tarixi inkişaf mərhələlərində gender məsələsi, müstəqillik dövründə iqtisadi inkişaf kontekstində gender, siyasət və hüquq, gender və milli mənəvi dəyərlər, gender, ailə və əxlaq, gender elm, təhsil və gender təhlili, gender və KİV və s. məsələlər hərtərəfli tədqiq etmişdir

İ.Məmmədzadənin “Bir daha fəlsəfə haqqında” əsərində də gender münasibətlərinin etik xüsusiyyətləri, qadının sositumda rolu kimi problemlər fəlsəfi kontekstdə öyrənilmişdir.

Ə.Abbasov “İdarəetmənin fəlsəfəsi yeni dialoq naminə” əsərində idarəetmənin sinergetik fəlsəfi mahiyyətini açaraq müasir dövrdə yeni idarəetmə metodologiyasının yaranmasının zəruriliyini irəli sürür, göstərir ki, idarəetmə xüsusiyyətləri ilə cəmiyyətin digər atributlar sisteminin qarşılıqlı əlaqəsi global sarsıntılar, keçid dövrlərində böyük əhəmiyyət kəsb edir. Buna görə cəmiyyət daha çox yeni sosial idarəetmə dünyagörüşünə ehtiyac duyur.

Bəzi Azərbaycan tədqiqatçıları - Ə.Abbasov, T.Quliyev, A.Mustafayev, M.Mahmudov, Z.Şabanov, idarəetmənin əsasları, idarəetmə nəzəriyyəsi,

⁴ Бабель А.Женщина и социализм. Москва: Наука, 1959, 320 с.; Виноградова Т.В., Иванова Т.П. Введение РС «Женщины в науку» Москва 1989, с. 5-22; Воронин С., Клименкова Т. Гендер и культура. (Женщина и социальная политика гендерный аспект). Москва: МЦГИ, 1992, 336 с.; Гореславская Н. Женщина во власти. Москва: Алгоритм. 2008, 240 с. Девис А. Женщины, раса, класс. Москва: Наука, 1987, 77 с.; Еремеев Д. Женщина и ислам. // Журнал Азия и Африка сегодня. Москва: Мысль, №1, 1989, с. 38-40; Касумова Е. и Нахчыванлы А. Женщины в социальном конфликте. Баку: 2000, 195 с.; Осимбайева И.С. Женские НПО // <http://www.читаика.com/> 17 AND 2010 / Politologiya/ 62243. doc.htm; Пушкирева Н. Гендерные исследования и исторические науки. ХЦГИ, Харков, 1999, 373 с.; Репина Л. Женская история. Проблемы теории и метода. //Средние века. Москва: Наука, 1994, Вып.5, с.109; Фридан Б. Загадка женственности. Москва: Наука, 1993, 270 с.; Халилов З.А. О некоторых вопросах социального управления на современном этапе // Sosial-siyasi problemlər. X buraxılış. Bakı: ADPU-ın nəşriyyatı 2004, s.227-229; Шинелева Л.Т. Женщина и общество. Москва: Политиздат, 1990, 176 с.; Юрчук В. Жизнь, общение мужчины с женщиной или не оставаться в дураках. Минск: Полипей, 1998, 112 с.

idarəetmənin sinergetik fəlsəfəsi məsələlərini tədqiq etmişlər. M.Mahmudov və başqaları tərəfindən “İdarəetmə nəzəriyyəsi” əsərində idarəetmənin metodları, idarəetmə qərarlarının mahiyyəti, qərarvermə, idarəetmə qərarlarının qəbulu modelləri idarəetmənin sosiologiyası, qloballaşma dövründə idarəetmə problemi şərh olunmuşdur.

Ə.S.Abbasov, R.Mirzəzadə “Gender tədqiqatları”, “Müasir Azərbaycanda gender siyasəti”, “Azərbaycanın gender xəritəsi” əsərlərində Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasəti, gender statistikasını, bərabərhüquqluluq, cinslərarası dialoq problemlərini araşdırmışlar

R.Mirzəzadə “Gender : siyasi-hüquqi təhlil” əsərində siyasi proseslərdə cinslərin yeri və rolunu, Azərbaycanda qadın hərəkətinin xüsusiyyətlərini, qadınların hakimiyyətdə, siyasi partiyalarda, ictimai proseslərdə iştirakını, gender statistikasını, gender və insan hüquqları, bərabərhüquqluluq, qadın və məhbəs məsələlərini tədqiq etmişdir. R.Mirzəzadə “Multikulturalizm siyasəti Din və Gender Dialoqu” əsərində də bu kimi məsələlərin geniş təhlilini vermişdir.

L.Mövsümova “Azərbaycan qadını uzaq keçmişdən indiyədək” əsərində Azərbaycandakı dinlərdə qadının yeri və rolu, dini əxlaqını, cəmiyyətin yeniləşməsinin Azərbaycan qadının həyat tərzinə təsiri, eləcə də ölkəmizdəki gender problemlərinin xüsusiyyətlərini fəlsəfi cəhətdən təhlil etmişdir

R.Aslanova “İslam və mədəniyyət” G.İbrahimova “Heydər Əliyev və qadın siyasəti” əsərində Z.Ağayeva “Milli –məənəvi dəyərlər” əsərində Azərbaycan qadınlarının dövlətçiliyə, milliçiliyə münasibətləri məhz məənəvi- əxlaqi kontekstdən araşdırılmışdır.

Mövzunun öyrənilməsində rəsmi dövlət sənədləri, qanunvericilik sənədləri, Beynəlxalq Konvensiyalar, həmçinin tədqiqatla bağlı müxtəlif elm sahələrini əhatə edən ensiklopediya lüğət, sözlük, dərslik, o cümlədən KİV, internet, QHT və siyasi partiyaların keçirdiyi dəyərini masa materiallarından da istifadə olunmuşdur.

İşdə həmçinin Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin, Azərbaycan Respublikası Ailə, qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin, AMEA Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunun çap etdirdiyi materiallardan da geniş istifadə olunmuşdur.

Mövzunun işlənməsinə ümumi nöqtəyi nəzər göstərir ki, bütövlükdə idarəetmədə gender siyasətini səciyyələndirən rəsmi dövlət, fərdi, ümumi meyllər və xüsusiyyətlər müəyyən dərəcədə araşdırılmış çox vacib tövsiyələr irəli sürülsə də, bu problem hər zaman aktual olaraq qalır və təqdim olunan tədqiqat işi də gələcək fəlsəfi araşdırmalar üçün müəyyən elmi-nəzəri baza formalaşdırmışdır.

Tədqiqatın obyektı müasir dövrdə idarəetmədə gender siyasətinin nəzəri və praktiki məsələləri, **predmeti** isə müasir Azərbaycan materialları əsasında idarəetmədə gender siyasətinin sosial-fəlsəfi təhlilidir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatın əsas məqsədi müasir Azərbaycan materialları əsasında idarəetmədə gender siyasətinin sosial-fəlsəfi mahiyyətini öyrənərək, cəmiyyətin demokratik inkişafında qadınların onun rolunu göstərməkdir. Bu məqsədin həyata keçirilməsi bir sıra vəzifələrin yerinə yetirilməsini tələb edir:

- Müasir dövr Azərbaycanda idarəetmədə gender siyasətinin metodoloji mahiyyətini nəzəri aspektdə araşdırmaq;
- Müasir idarəetmədə gender münasibətlərinin sosial-fəlsəfi xüsusiyyətlərinin əsas prinsiplərini təhlil etmək;
- İdarəetmədə gender probleminin formalaşmasının tarixi-metodoloji əsaslarının fəlsəfi kontekstini işıqlandırmaq;
- Dövlət idarəetmə, qanunvericilik, məhkəmə, hərbi-hüquqi, elmi-mədəni sistemlərində Azərbaycanda qadınların iştirakına münasibətin sosial- fəlsəfi və sosio mədəni cəhətlərini öyrənmək;
- Qeyri-dövlət idarəçiliyi sistemində gender münasibətlərinin metodoloji əsaslarının sosiofəlsəfi tədqiqatını vermək.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Dissertasiya modernləşən respublikada idarəetmədə gender siyasətinin nəzəri və praktiki məsələlərini sosial-fəlsəfi aspektdə tədqiq edən müasir Azərbaycan fəlsəfə elmində ilk tədqiqat əsəridir. Problemin elmi yeniliyi aşağıdakı müddəalarda öz əksini tapmışdır:

- İdarəetmənin müxtəlif dövrlərdə mahiyyəti, onun kişi-qadın münasibətlərinin cəmiyyətdə sosial rolunu ilə əlaqəsi və tarixi-metodoloji əsasları ilk dəfə Azərbaycanda sosial-fəlsəfi cəhətdən təhlil edilmişdir.
- Müasir Azərbaycanda dövlət idarəçiliyində qərar qəbul etmə, qanunvericilik, elmi, hüquqi, hərbi, məhkəmə hakimiyyəti sistemində qadınların iştirakının əsas xüsusiyyətləri ilk dəfə sosial-fəlsəfi kontekstdən araşdırılmışdır;
- Müasir Azərbaycanda Qeyri-dövlət idarəçiliyi sistemində gender münasibətlərinin metodoloji əsasları faktiki və rəsmi materiallar əsasında təhlil edilmişdir. Qeyri-dövlət iqtisadi idarəetmədə gender meyarları, qeyri-hökumət təşkilatlarında gender parametrlərinin rolu sosial-fəlsəfi yönümdə şərh olunmuşdur.

- Modernləşən Azərbaycanda dövlət idarəçiliyində gender siyasəti, gender münasibətlərinin reallığı və perspektivləri sosial- fəlsəfi müstəvidən rəsmi rəqəmlər və statistik faktlar əsasında açıqlanmışdır.

Tədqiqatın ideya-nəzəri və metodoloji mənbələri. Dissertasiya işinin metodoloji əsasını ümumfəlsəfi və sosial-fəlsəfi metodlar təşkil edir. Tədqiqatın

gedişində məntiqilik, tarixilik, müqayisəlilik, sistemli yanaşma metodlarından, tarixi konkretlik və səbəbiyyət prinsiplərindən istifadə olunmuş, alınan nəticələrin ümumiləşdirilməsində abstraktdan konkretə yüksəlmə metodu və müqayisəli-təhlil metodundan istifadə edilmişdir. Obyektivlik, izahetmə, təsnifat, ümumi qarşılıqlı əlaqə prinsipləri işin metodoloji əsasının mühüm tərkib hissəsini təşkil edir. Dissertasiya işinin nəzəri əsasını gender probleminə dair Şərq və Qərb tədqiqatçılarının əsərləri, xüsusilə də Azərbaycanda bu sahəni tədqiq edən tədqiqatçıların əsərlərində irəli sürülən müddəalar təşkil edir. Azərbaycan alimlərindən Z.Quluzadə, R.Mirzəzadə, İ.Məmmədzadə, R.İbrahimbəyova, Q.Abbasova, R.Əzimova, Ə.Abasov, L.Mövsümova və başqaları gender probleminin ayrı-ayrı aspektlərini araşdırmış və bu sahədə maraqlı ideyalar irəli sürmüşlər. Bunlarla yanaşı dissertasiya işinin yazılmasında xalqımızın Ümummilli lideri Heydər Əliyevin, onun ləyaqətli davamçısı olan Prezident İlham Əliyevin çıxışlarında və məruzələrində irəli sürülmüş nəzəri müddəalardan, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında, İnsan hüquqları üzrə qəbul olunmuş beynəlxalq hüquqi sənədlərdə təsbit olunmuş ideyalardan geniş istifadə olunmuşdur. Xronoloji ardıcılığı saxlamaqla dissertant bütün mənbələrə tənqidi münasibətini bildirərək təhlil etmə, müqayisəli-tipoloji, tarixi-müqayisəli, sistemli təhlil metodlarından istifadə etmişdir.

Dissertasiyanın nəzəri və elmi-praktiki əhəmiyyəti. Tədqiqat işinin gedişində mövzuya dair fəlsəfi, sosial-siyasi ədəbiyyatların təhlili nəticəsində gender siyasətinin nəzəri və praktiki məsələləri müəyyənləşdirilmiş, onun müasir dövrdə Azərbaycanda idarəetmə sistemində yerinə yetirdiyi funksiyalar aydınlaşdırılmışdır. Bu isə müasir idarəetmədə gender siyasətinin gələcək tədqiqatlar üçün metodoloji əsas və baza rolunu oynaya bilər. Əldə olunmuş nəticələrdən həmçinin, gələcək elmi-mədəni, sosial-hüquqi və hərbi idarəetmə sistemlərinin təkmilləşdirilməsində, gender siyasətinin sosial-fəlsəfi aspektlərinin inkişaf dinamika-sının öyrənilməsində istifadə oluna bilər.

Aparılmış tədqiqatın müasir sosial fəlsəfə və sosioloji fikir üçün də mühüm elmi-nəzəri və praktiki əhəmiyyəti vardır. Tədqiqat işində əldə olunan metodoloji və nəzəri ümumiləşdirmələr müasir qeyri-hökumət təşkilatlarının fəaliyyətinin genişləndirilməsində və səmərəliliyinin artırılmasında, gender amilinin rolunun özünəməxsus xüsusiyyətlərinin aşkar olunmasında əhəmiyyətli ola bilər.

Dissertasiyada irəli sürülmüş və əsaslandırılmış müddəalardan, təhlil gedşində əldə olunmuş nəticələrdən fəlsəfə, sosial fəlsəfə, idarəetmə nəzəriyyəsi, Azərbaycanda gender siyasəti və sair fənlər üzrə oxunan ümumi və seçmə kursların tədrisində istifadə oluna bilər.

İşin aprobasiyası. Dissertasiya AMEA-nın Fəlsəfə İnstitutunun “Qloballaşma və İnformasiya Cəmiyyətinin Fəlsəfi Problemləri” şöbəsində yerinə yetirilmişdir.

Dissertant ölkəmizdə və xaricdə keçirilən respublika və beynəlxalq səviyyəli bir sıra elmi-nəzəri konfranslarda çıxış etmişdir. Dissertasiyanın tədqiqi gedişində əldə olunan nəticələr, onun mahiyyəti müəllifin mövzu ilə bağlı olan müvafiq məqalələri ölkəmizdə və xaricdə çap olunmuşdur.

Dissertasiyanın quruluşu. Tədqiqat işi giriş, üç fəsili əhatə edən altı yarım fəsil, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

Dissertasiyanın əsas məzmunu

“Giriş”də mövzunun aktuallığı əsaslandırılır, onun işlənilmə dərəcəsi, tədqiqatın obyekt və predmeti, məqsəd və vəzifələri, elmi yeniliyi, nəzəri metodoloji əsasları, elmi-nəzəri və praktik əhəmiyyəti göstərilir, işin aprobasiyası və strukturu barədə məlumat verilir.

Dissertasiyanın birinci fəsli “Sosial idarəetmə sisteminin nəzəri əsasları” adlanır. Bu fəslin birinci yarım bölümü isə “İdarəetmə sisteminin əsas prinsipləri və onların sosial-fəlsəfi təhlili”dir.

İdarəetmə nədir və özündə nəyi ehtiva edir kimi sorğunu aydınlaşdırmaqda ötəri ilk öncə anlayışın elmi mənbələrdə izahına diqqət yetirək.

İdarəetmə ictimai-iqtisadi münasibətlərin konkret məqsədəuyğun təşkil edilməsi metodudur, bütöv, tam bir sistemin ayrı-ayrı hissələri, ünsürləri arasındakı əlaqəni təmin edən bir prosesdir. İdarəetmə əvvəlcədən nəzərdə tutulmuş və dərk edilmiş məqsədə nail olmaq, nəticələr əldə etmək üçün hər hansı konkret obyektə məqsədəuyğun təsiretmə vasitəsidir. İdarəetmə bütün obyektiv qanunlar sisteminin tələblərinin, habelə müasir cəmiyyətə xas olan ictimai, kollektiv və şəxsi mənafehlərin həyata keçirilməsi mexanizmidir.⁵ Bu baxımdan da idarəetmə prosesində insanın, mövzumuz nöqtəyi-nəzərindən isə cinslərin – yəni kişi və qadınların da öz xüsusi yeri, mövqeyi və rolu vardır.

İctimai – siyasi quruluşlardan, etnopsixoloji, milli-mənəvi amillərdən asılı olaraq idarəetmənin metodologiyası, üsul və formaları da müxtəlif olur.

İdarəetmənin fəlsəfi təhlili zamanı diqqət mərkəzində obyekt və subyekt, məqsəd və vasitə, şüurluluq və qeyri-şüurluluq kateqoriyaları durur.

Fəlsəfi ədəbiyyatda idarəetmənin üç sistemaltı səviyyəsi fərqləndirilir:

⁵ Quliyev T. İdarəetmənin əsasları. Bakı: 1993, s.3

1. Ona struktur verən müəyyən sistemlərin əlaqə və münasibətlərinin təşkili (cəmiyyət üçün, əmək bölgüsü tipi, kiçik qruplar üçün, şəxsiyyət üçün dəyər yönümlü sistemi və s.).

2. Bir çox sistemlərin müəyyən edilmiş fəaliyyət rejiminə yardım funksional ünsürü sosial normalar, nümunələr, sanksiyalar kimi çıxış edən sosial nəzarətin vəzifələri nə qədər ki, uyğun mexanizmləri hərəkətə gətirən-müəyyən edilmiş rejimdən uzaqlaşmalar olarsa idarəetmə bütünlüklə əks əlaqə prinsipi üzrə işləyir.

Müəyyən məqsədə çatmaq üçün proqramların reallaşması.⁶

İdarəetmə mexanizmində diferensiallaşmış – siyasi, hüquqi, əxlaqi, dini sistemlər yarandı ki, bunlar cəmiyyət miqyasında fərdlərin və qrupların müəyyən fəaliyyət rejimini təmin edirdi.

Qərbdə bir çox idarəetmə nəzəriyyələri meydana çıxmışdır. XX əsrdə idarəetmənin prinsip və funksiyalarını işləyib hazırlamış «klassik» məktəb və onun nümayəndələri A.Fayol, P.Urvik, M.Kuns, T.Donnel, K.Deyl və başqaları idarəetmənin təşkili, strukturu anlayışını əsaslandırıldılar. A.Fayol personalın menecmentində inzibatçılıq məktəbi və ya inzibatçılıq nəzəriyyəsi adlandırılan yanaşmanı əsas tuturdu. K.Deyl isə münaqişəsiz ünsiyyət konsepsiyasında da cinslərin qarşılıqlı ünsiyyətini idarəetmə üçün əsas şərt hesab edirdi. Klassik məktəb nəzəriyyəsinin əsasını ierarxiya ideyası təşkil edirdi ki, bu ideyaya görə idarəetmədə hüquq və məsuliyyət həlledici prinsip hesab edilirdi.

M.Veber də klassik məktəbin mövqeyinə yaxın konsepsiya irəli sürürdü. Veberin «ideal təşkil tipi» konsepsiyasını əmək bölgüsü və idarə olunanların ixtisaslaşması, statusa əsaslanmış hakimiyyət bölgüsü və s. amillər birləşdirirdi.

Sonralar o, bu fikri inkişaf etdirərək təşkil və idarəetmə proseslərinin məzmununu təşkil olunmanı, kommunikasiya və qərar qəbuletmə sistemləri kimi işləyib hazırlamaqla zənginləşdirdi.⁷

D.Maks və Q. Sayman təşkilati strukturun qərar qəbul etməyə zəmin yaratdığını iddia edir, G.Vil, S.Forrester, P.Masaroviç isə təşkilati sistemə informasiyanın hazırlanması kimi baxırdılar.

ABŞ-da XX əsrdə idarəçilik sahəsində geniş yayılmış məktəblərdən biri «insan münasibətləri məktəbi» idi. Məktəbin nümayəndələri Meyo, Follet, Rotilisberqer, Maslou, Hersberq idi. Bu məktəb insana müəyyən sosial marağı olan fərd kimi yanaşırdı.⁸

⁶ Касумова Е. и Нахчыванлы А. Женщины в социальном конфликте. Баку: 2000, 195 с.

⁷ Foulkes David. Children's dreaming and the development of consciousness, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2002, p.167, 212 p

⁸ K.Marks, F.Engels "Ailəni, xüsusi mülkiyyətin və dövlətin mənşəyi" Bakı, 1953, s.216; Əliyeva Z. Azərbaycan maarifçiliyi və dünya ədəbi- nəzəri fikri. Bakı: Səda, 2008, 114 s.

İdarəetmə sahəsində nəzəri tədqiqatların bəzisi onu siyasi təsisat kimi təqdim edir. İdarəetmə ictimai sistemin tərkib hissəsi kimi cəmiyyətin sosial-siyasi problemlərinin həllində fəal iştirak edir.

Müasir yeniləşmə şəraitində idarəetmənin spesifik xüsusiyyətləri meydana gəlir. Məlumdur ki, idarəetmə dedikdə cəmiyyətin müxtəlif sahələri, həm də ərəzi-inzibati sahəsinin, dövlətin, millətin idarə olunması nəzərdə tutulur.

S.Xəlilov müasir şəraitdə sosial idarəetməsinin nəzəri əsaslarının həllinin zəruriliyinə toxunaraq yazır: «Bizim qurmaq istədiyimiz cəmiyyət kamillikdən uzaqdır. Onun təkmilləşməyə ehtiyacı var. Belə şəraitdə sosial idarəetmənin gerçəkləşməsi zamanı:

- a) idarəetmə obyektinin təkmilləşmə dərəcəsi;
- b) beynəlxalq təşkilatların tələblərinə uyğun dövlət quruculuğunun vəzifələri;
- c) idarəetmə prosesinin informasiya və texniki təminatı;
- ç) idarəetmənin subyekti və obyektı arasında və ya sosial idarəetmə sisteminin daxilində - dövlət strukturları, mənəvi istehsal sahəsi və cəmiyyətin sosial-siyasi strukturu və ünsürləri arasındakı mümkün ziddiyyətlər nəzərə alınmalıdır.⁹

İdarəetmənin sosial-fəlsəfi mahiyyətində əsas cəhətlərdən biri onun müasir, demokratik, açıq cəmiyyətin gerçəkləşməsində oynadığı roldur. Qapalı cəmiyyətdə totalitar idarəetmə açıq cəmiyyətdə konstruktiv, rəasional, nizamlı, məsuliyyətli idarəçilik hökm sürür.

Açıq, demokratik cəmiyyətin idarə olunmasında dövlət həmrəylik yaradan təsisat kimi çıxış edir.¹⁰

Müasir informasiya cəmiyyətində idarəetmənin spesifik xüsusiyyətləri özünü göstərir. Dövlət aparatının idarəetmə fəaliyyəti informasiya təminatı üzərində qurulmuşdur. XXI əsr yeniləşən Azərbaycanda da gender münasibətlərinin idarəetmə sistemində İKT önəmli rol daşıyır. İKT qadın əməyi, qadın zəhmətinin zəruri ağırlığını sanki “yüngülləşdirir”.

Hazırda ölkədə həyata keçirilən “2008-2015 Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı” (YADİDP) həm də gender siyasətinin idarəetmədə dəstəklənməsidir və bu ona görə strateji məqsədə daxil edilmişdir.

Gender bərabərliyi sahəsində YADİDP-in təsdiq etdiyi hədəf “2015-ci ilin sonunadək qərarların qəbul edilməsi prosesində qadınların iştirak səviyyəsinin yüksəldilməsini” təmin etməkdir. Bu hədəf Azərbaycan Respublikasının ümumi gender siyasətinin tərkib hissəsi olaraq bərabərliyi və qadınların

⁹ Xəlilov S. Lider. Dövlət. Cəmiyyət. Bakı: Azərbaycan Universiteti Nəşriyyatı, 2001, s.227, 454 s.

¹⁰ Abbasov Ə.F. İdarəetmənin sinergetik fəlsəfəsi: yeni dialoq naminə. Bakı, MBM. İRM, 2006, s.55

səlahiyyətlərinin genişləndirilməsi sahəsində Azərbaycan dövlətinin öz üzərinə götürdüyü beynəlxalq öhdəliklərlə həmahəngdir.

Birinci fəslin 2-ci yarım bölümü “Sosial idarəetmədə gender siyasəti və onun formalaşmasının tarixi - metodoloji əsasları” adlanır.

Bu yarım fəsildə müəllif göstərir ki, Müxtəlif əsrlərdə “qadın inkişafını” nəzərdən keçirərkən hələ vaxtilə F.Engels yazırdı ki: “Qadınların evdə qul halına salınması yalnız evdən kənarda əmək bölgüsünün inkişafı ilə bağlıdır. Burjua ailəsi bir tərəfdən ailəni dolandıran kişilərin ağılığı, digər tərəfdən isə onların iqtisadi cəhətdən kişilərdən asılı olan qadınların açıq və yaxud gizli olaraq əsarət altına alınması əsasında formalaşmışdır”.¹¹ Tarixin müəyyən mərhələsində müxtəlif xalqlarda ağıllı qadınlar əllərində dövlət hakimiyyəti olmasalar da öz ölkələrinin siyasi həyatlarında mühüm rol oynamışlar. Qərbdə Fransa, İspaniya, İtaliya saraylarında onlar güclü təsirə malik olmuşlar.

XVIII əsrdə Monteskyö, Volter, Holbax, Helvetsi, Lametri, Russo və digərləri qadınların ictimai həyata cəlb olunması məsələsinə çox yaxından diqqət yönəlmişlər. S.Furyenin fikirləri ilə desək: “Cəmiyyətin azadlığını qadın azadlığı ilə ölçmək olar”.¹²

Hələ XVIII əsrdə Fransada inqilab ərəfəsində qadınlar kütləvi surətdə elmi və siyasi klublarda fəlsəfi, dini, sosial, siyasi məsələləri müzakirə edirdilər. XVIII əsr Fransa burjua inqilabı zamanı imtiyazlı və aşağı təbəqələrdən qadınlar inqilabi hərəkətdə fəal iştirak edirdilər. Bu illərdə qadınlar qəhrəmanlıq nümunələri, fədakarlıqlar göstərirdilər. E.Adlerin 1906-cı ildə «Böyük inqilab zamanı qadınlar» kitabında bu barədə ətraflı məlumat verilmişdir.¹³

Bütün insanların bərabərliyi ideyası Qərbdə XVII əsrdə Fransada meydana gəldi və məhz bu dövrdə cəmiyyətin qadın məsələsinə dərk etməsinin əsası qoyuldu. Bu əsrdə cəmiyyətdə hüququ olan qadının müdafiəsinə başlandı.

Azərbaycan maarifçiləri qadın azadlığı məsələsinə ciddi fikir vermiş, qadınların cəhalət girdabından xilas olmalarını maariflənməkdə, milli – mənəvi dəyərləri mənimsəməkdə görmüşlər. Qadın təhsili, təlimi və tərbiyəsi ideyasını onlar da rus və Avropa maarifçiləri kimi ön plana çəkirdilər. Təhsilli, savadlı, tərbiyəçi qadınlar yetişdirmək Rusiya və Avropa ölkələrinə nisbətən Azərbaycanda müşkül məsələ idi. Bunun üçün maarifçi ziyalılar zehinlərdə kök salmış dini mövhumata və fanatizmə, adət-ənənələrə, hakim

¹¹ <http://www.an1.az/dovn/meqale/respublika, mart, 2009/ 72378/ htm>

¹² <http://www.telsys.pfu.edu.ru/>

¹³ K.Marks, F.Engels “Ailəni, xüsusi mülkiyyətin və dövlətin mənşəyi” Bakı, 1953, s.216

ictimai münasibətlərə, əxlaq normalarına, çarizmin rəsmi ruslaşdırma və müstəmləkəçilik siyasətinə qarşı durmalı idilər.

Dissertasiyanın “Modernləşən Azərbaycanın dövlət idarəçiliyində gender siyasəti: reallıq və perspektivlər” adlanan ikinci fəslinin 1-ci yarım bölümü “Dövlət idarəetmə və qanunvericilik sistemində qadınların iştirakına nəzəri yanaşma” məsələlərinə həsr edilib.

Müəllif yazır ki, bəşəriyyətin bəlli inkişaf mərhələlərində qadının hakimiyyət və idarəetmə məsələlərində bəzən aşkar, bəzən də gizli rolu olmuşdur. Alman alimi H.Haynenin sözləri ilə desək: «Hərçənd qadınlar dünyanı idarə edirlər, lakin tarixçilər yalnız kişilərin adını bilirlər».¹⁴ Bu baxımdan da tarixə səyahət edəndə qarşımıza bir «qadın tarixi» və ya «qadın idarəçiliyi» mənzərəsi çıxır. Bəs bu tarixdə nə var və kimlər var?

Qeyd edək ki, hazırda müasir Afrika, Cənubi Asiya, Qərb və Şərq ölkələrində prezident, baş nazir, ölkə başçısı olan qadınların sayı yüksələn xətlə gedir. Tədqiqatlar da açıqlayır ki, din və inkişaf edən bütün ictimai proseslər – böyük mədəni, siyasi inqilablar, hüquqlar və azadlıqlar haqqında qanunlar demək olar ki, kişilərin maraqlarını diqqət mərkəzində saxlayırdı.

Qadın üçün iş seçərkən üstünlük verdiyi və ya məhdudiyyətlər olan sahələr vardır. Bəzi peşələr qadın üçün arzuolunandır. Bəlkə də əvvəldən bu peşələrə qadınlar üstünlük verdiyindən, ənənəvi olaraq qadın peşələri hesab edilir. Elə peşələr var ki, işəgötürənlər məhz qadınları bu vəzifəyə götürürlər. Məsələn, katibə, ofis meneceri, prezident köməkçisi, mağazada satıcı, səhiyyə müəssisələrində tibb bacısı, xadimə və s. Bəzən monoton texniki işlərdən ibarət, əmək haqqı aşağı olan işlər qadınlara aid edilir. Lakin son zamanlar bəzi sahələrdə qadınlar heç də kişilərdən geri qalmayaraq, əvvəllər ənənəvi hesab edilən və fiziki qüvvə, dözümlülük tələb edən kişi peşələrinə yiyələnir, kişilərin işə qadın işlərinə keçməsi prosesi baş verir. Hazırda qadınlar siyasətdə də özlərini doğrultmuşlar. İndira Qandi, Marqaret Tetçer, Madlen Olbrayt, Angela Merkel, Hillari Klinton, Kondaliza Rays, Tansu Çiller, Benazir Bhutto və başqaları bunu dəfələrlə sübut etmişlər.

Bəs hakimiyyət nədir?

«Gender terminlərinin izahlı lüğəti»ndə deyilir: «Hakimiyyət hər hansı üsulla (iradə, nüfuz, hüquq, zorakılıq, dövlət qurumları sistemi) ayrı-ayrı fərdlərin və ya qrup üzvlərinin, insanların davranışına, fəaliyyətinə təsir göstərmək imkanı, müəyyən məqsədə çatması və maraqlarını reallaşdırmaq qabiliyyətidir. Hakimiyyətin bir hissəsini qadınlara vermək üçün cəmiyyətdə səlahiyyətlərin yenidən bölünməsi, həmçinin xarakterinin dəyişdirilməsi

¹⁴ Müdrik sözlər aləmində. Bakı, 1984,s.32

feminizmin əsas məqsədlərindən biridir». ¹⁵ İndi qadınlar kişilərlə rəqabətdə istedad, enerji, peşəkarlıq səciyyələrinə görə üstünlük qazanırlar. Müasir qadınlar kişi işlərini də uğurla yerinə yetirirlər. Siyasətdə yaş, cins əlamətləri artıq ikinci plana keçir, birinci yeri istedad, intizam, məsuliyyət, ünsiyyət, davranış tutmağa başlayır. XXI əsrdə ilk növbədə, ali təhsilli, iş təcrübəsi olan, peşəkar, intizamlı işçilərə daha çox üstünlük verilir.

"Lakin gender siyasətinin məqsədi yalnız statistik göstəricini artırmaq deyil, eyni zamanda, ictimai şüuru dəyişməkdir. Bu gün, ümumiyyətlə, ölkənin ictimai-siyasi həyatında qadınların rolunun artırılması zəruridir". ¹⁶

Beynəlxalq Parlament İttifaqının 1 fevral 2013-cü il tarixli hesabatında 190 ölkədə qadınların milli parlamentdə təsnifatı dərc olunmuşdur. Hesabata əsasən dünyada deputatların cəmi 17-18%-i qadındır, nazirliklərin 16%-ni qadınlar idarə edir. Parlament spikerlərinin 10%-i, dövlət başçılarınsa 8%-i qadınlardır. Üç il əvvəllə müqayisədə indi parlamentdə qadınların sayı çox olan ölkələrin sayı artıb. 20-yə qədər ölkədə parlamentdəkilərin 30%-i qadındır. Deputatların 40%-i qadın olan ölkələrin sayı daha çoxdur. Siyahıda 56,3 faizlə Ruanda dövlətinin başçılıq etdiyi hesabatda İsveç parlamentində qadınların çəkisi 44,7, Kubada 45,2, Danimarkada 39, 1, Finlandiyada 42,5 faiz təşkil edir. Ən çox qadın naziri olan ölkə də Finlandiya hesab edilir. Burada nazirlərin yarıdan çoxu qadındır. Azərbaycan 190 ölkə arasında 85-ci (parlamentdə qadınlar 16% təşkil edir) ola bilib. ¹⁷

Qadınların siyasi hakimiyyətdə təmsilçiliyinə gəldikdə isə, bu məsələ əsasən Ulu Öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi dövründə daha çox diqqət mərkəzində olmuşdur. Faktiki olaraq H.Əliyev Azərbaycanda qadınlarla bağlı dövlət siyasətini həyata keçirən müstəsna siyasətçi kimi tarixin qadınlarla bağlı səhifəsində parlaq yer tutur. Məhz Ulu Öndərin uzaqgörən siyasəti Azərbaycan qadınını müasir dövrdə sosial həyatın hərənverivi qüvvəsinə çevirdi. Ulu Öndər hələ 2000-ci il martın 6-da qadınların dövlət orqanlarında fəal iştirakını təmin etmək məqsədilə «Dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında» Fərman vermişdir.

Azərbaycanda 2004-cü ildə keçirilən bələdiyyə seçkilərində iştirak edən qadınların sayı 4%-ə qədər idisə, son seçkilərdə onların sayı 26,5%-ə qədər yüksəlib. Hal-hazırda 4137 nəfər (26,5%) bələdiyyə üzvü, 302 nəfər (17,7%) bələdiyyə sədri qadındır .

¹⁵ Gender terminlərinin izahlı lüğəti. Bakı: 2005, s.83

¹⁶ [http://merkez.az/Forbec dünyanın güclü 100 qadınının adını açıqladı.html/](http://merkez.az/Forbec_dünyanın_güclü_100_qadınının_adını_acıqladı.html/)

¹⁷ <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> (woman in national parliament)

İ.Məmməd zadənin fikrincə Azərbaycanda fəal qadınlar əksər halda “kişi təfəkkürü” ilə aşlanmışlar. Güzəstə getməmək, gücə hörmət, qüvvə nüfuzu üçün axtarışlar bunun təzahürüdür”.¹⁸

N.Qoreslavskaya qadınların siyasi amilin zirvəsində olmalarını bəzən təsadüfi, onlardan asılı olmayan səbəblərlə- bəzən anadangəlmə hüququna görə, bəzən ərə getmələri ilə izah edir: «XX əsrin əvvəllərində o dövrün demokratik inkişaf yolu tutmuş ölkələrində qadınlar nəinki mühüm dövlət vəzifələrinə seçildilər, hətta özləri seçmək hüququndan məhrum idilər... qadınların böyük siyasətə gəlmələri yalnız XX əsrin ikinci yarısından sonra baş verdi». ¹⁹

Azərbaycan Respublikası 1992-ci il avqustun 4-də «Qadınların siyasi hüquqları haqqında» 1952-ci il BMT Konvensiyasına, 1995-ci il iyunun 30-da «Qadınlara qarşı ayrı - seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında» 1979-cı il tarixli BMT Konvensiyasına, 1996-cı il mayın 31-də «Nigaha daxil olma, nigaha daxil olmaq üçün minimal yaş həddi, nigahların qeydə alınması haqqında» 1962-ci il tarixli BMT Konvensiyasına, 2001-ci ildə BMT-nin Qadınlar üçün İnkişaf Fondunun «Zorakılıqsız Həyat» Regional Məlumatlandırma Kompaniyasına, 2001-2002-ci illərdə «Qafqazda gender zorakılığına qarşı 16 günlük fəaliyyət» aksiyasına qoşulmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının qoşulduğu «Qadınların siyasi hüquqları uğrunda Konvensiya»da qadınların kişilərlə bərabər hüquqluluq şəraitində dövlət idarəçiliyində təmsilçiliyi konkret ifadə edilmişdir: «Qadınlar kişilərlə bərabər şərtlərlə, hər hansı ayrı-seçkilik olmadan, ictimai-dövlət xidmətində vəzifə tutmaq və mili qanunlarla müəyyən olunmuş ictimai-dövlət funksiyalarını yerinə yetirmək hüququna malikdirlər». ²⁰

Dövlət idarəçiliyində və qanunvericilikdə qadın və kişilərin balanslaşdırılmış iştirakı o deməkdir ki, siyasi və dövlət həyatında qərar qəbul edən orqanın tərkibində hər bir cinsi təmsil edənlərin sayı 40%-dən aşağı olmamalıdır. Bu sahədə hökumət əsas rol oynayır.

2008-ci ildə Bakıda H.Əliyev Fondunun təşkilatçılığı ilə «Mədəniyyət-lərəarası dialoqda qadınların rolunun genişləndirilməsi» mövzusunda keçirilmiş konfransda sivilizasiyalararası dialoq, multikulturalizm, tolerant mədəniyyətin formalaşmasında, ümumbəşəri integrasiya prosesində qadınların oynadığı rol müəyyənləşdirildi.

İkinci fəslin ikinci yarım fəslə “Elmi-mədəni, sosial-hüquqi və hərbi idarəetmə sistemlərinin təkmilləşdirilməsində gender siyasətinin sosial-fəlsəfi aspektləri” adlanır.

¹⁸ Məmməd zadə İ. Cinsi etika və siyasət problemləri // Genderşünaslıq №1, 2000, s.24-25.

¹⁹ Виноградова Т.В., Иванова Т.П. Введение РС «Женщины в науке» Москва 1989, с. 15.

²⁰ Qadınların siyasi hüquqları haqqında Konvensiya // Bərabər hüquqlar, bərabər imkanlar. Bakı, 2001, s. 102

Bu bölmədə qadınların təkcə dövlət idarəetmə və qanunvericilik sistemində deyil, digər dövlət strukturlarında və cəmiyyətin bütün digər sosial sahələrini əhatə edən idarəetmə sistemlərində rolu getdikcə artır. Elmi mədəni sahədə qadınların həm müasir dövrdə, həm də tarixən öz yeri və rolu vardır.

XIX əsrin sonlarındakı qız məktəblərində dərslərin sayı artmaqla yanaşı təlim-tərbiyə və əxlaqi tərbiyə də gücləndirildi. «Vətənə, xalqa məhəbbət, dostluq və yoldaşlıq, nəciblik, sadəlik, xeyirxahlıq bu tərbiyənin əsasını təşkil edirdi. Müəllimlər çətin də olsa məktəb tərbiyəsini ailə tərbiyəsi ilə birləşdirməyə səy göstərirdilər».²¹ Bu yeni üsullu müsəlman qız məktəbləri Azərbaycanda rəsmi dünyəvi qız təhsil ocaqlarının ilk nümunələri hesab edilirdi.

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi Azərbaycanda gender bərabərliyi ilə bağlı problemləri, bu sahədə mövcud olan stereotiplər, qadın sahibkarlığının inkişaf etdirilməsində maneələrin olması, erkən nikahların qızların gələcək həyatına mənfi təsiri, erkən nikahlar nəticəsində qızların təhsilini yarımçıq qoymaları, qadınların siyasi və ictimai qərar-qəbuletmə prosesində aşağı səviyyədə təmsil olunması və qadınlara qarşı zorakılığın olması səbəbləri ilə əlaqələndirir. Komitə tərəfindən həyata keçirilən bir çox sorğu və araşdırmalarda xüsusilə erkən nikahların bölgələrdə daha geniş yayılması və bununla da yeniyetmə və gənc qızların təhsildən yayınma hallarının olduğu bildirilir.

Xatırladaq ki, Azərbaycanda qadınların hərbi təhsil müəssisələrinə qəbuluna 2001-ci ildən başlanıb. 2001-ci ildə Azərbaycan Ali Hərbi Məktəbinə 23 qız qəbul olunmuşdu. Sonrakı illərdə bu göstəricidə müəyyən azalmalar baş verib. Bununla belə hazırda həm ali hərbi məktəblərdə, həm də Silahlı Qüvvələrin Təlim və Tədris Mərkəzində 30-dan artıq hərbi peşəsini seçmiş qadın təhsil alır.

İşin III fəslı “Qeyri-dövlət idarəçiliyi sistemində gender münasibətlərinin metodoloji əsasları və onların spesifikasiyası” adlanır. Bu fəslin “Qeyri-dövlət iqtisadi idarəetmə strukturlarında gender problemləri” adlanan yarım-fəslində XX əsrin sonlarında bütün postsovet məkanında olduğu kimi Azərbaycan da planlı, mərkəzləşmiş iqtisadi sistemdən imtina etdi, ölkədə azad rəqabətə əsaslanan bazar iqtisadiyyatına keçid prosesi başladı. İnzibati idarəetmə metodlarından xilas olmuş iqtisadiyyat yeni idarəetmə prinsiplərinə əsaslandı. Akademik R.Mehdiyev Azərbaycanın uğurlu iqtisadi siyasətinin iqtisadi inkişafının üç əsas prinsipə əsaslandığını qeyd edir: 1) bazar rəqabəti; 2) iqtisadiyyatın bütün idarəetmə sahələrinin liberallaşması; 3) bütün mülkiyyət formalarının plüralizmi.²²

²¹ Gəncəli S. Qadın, gözəllik və ülvyyə. Bakı: Azərbaycan, 2001, s.152.

²² Коллонтай А.М. Избранные статьи. Москва, 1972, 190 с.

Müəllif düzgün olaraq yeni iqtisadi münasibətlərin formalaşmasında dövlət iqtisadi idarəetmə sisteminin köklü islahatının, bazar prinsiplərinə əsaslanan adekvat iqtisadi idarəetmə sisteminin yaranmasının əsas rol oynadığını göstərir.

«Heç kim özəl sektorun rolunu inkar etmir, lakin maliyyə böhranının aradan qaldırılmasında dövlətin rolu danılmazdır. Dövlət tərəfindən tənzimlənmə olmasa sabit inkişaf ola bilməz»- deyər Z.Səmədzadə bildirib.²³

Kecid dövrünün başlanğıcındakı qeyri-sabitlik, Qarabağ müharibəsi nəticəsində ölkə ərazisinin 20%-nin Ermənistan silahlı birləşmələri tərəfindən işğal edilməsi, qaçqın və məcburi köçkünlərin, eləcə də yoxsul kəndlərdən gələnlərin hesabına şəhər əhalisinin artması ölkənin iqtisadi inkişafına əhəmiyyətli dərəcədə mənfi təsir göstərdi. Təsvir olunmuş vəziyyət ölkədə əhalinin əksər hissəsinin həyat səviyyəsini fəlakət həddinə çatırdı. Bu baxımda R.İbrahimbəyovanın faktlarla əsaslandırılmış müasir Azərbaycanda “yeni yoxsullar” məfhumunun həcmi aşkar edən məqaləsi diqqəti cəlb edir. Müəllifin göstərdiyi kimi, “yeni yoxsullar” anlayışı gəncləri, uzun müddət maddi yardım almayan işsizləri, qaçqın və məcburi köçkünləri, öz hesabına məzuniyyətə göndərilən şəxsləri əhatə edir.²⁴

Qadınların kişilərlə bərabər və nisbətən yüksək səviyyədə bizneslə məşğul olmaları üçün onlardan şəxsi ixtiyarlarında olan sanballı maddi vəsait, peşə vərdişi (seçdiyi biznesə uyğun), psixoloji hazırlıq və asudə vaxt tələb olunur. Lakin milli mentalitetə görə, ailənin maddi təminatı, bar qayda olaraq, kişinin (ata, qardaş, ər, oğul) vəzifəsi hesab edildiyinə görə, vəsait də kişilərin ixtiyarında olur.²⁵

Gəlirlərin gender cəhətdən təqsim olunması onların mənbəyinə görə asimmetriyanı yaxşı nümayiş etdirir: iqtisadiyyatın özəl sektorunda, biznesdə və ticarətdə məşğul olan qadınların sayı kişilərlə müqayisədə, demək olar ki, 3-4 dəfə azdır. Bunun əksinə olaraq fərdi əmək “qadın” sifətinə malikdir.

Müəllif qeyd edir ki, baxmayaraq ki, respublikamız müstəqil bir şəraitdə inkişaf edir, bununla belə, hələ ki bu istiqamətdə kardinal dəyişikliklərin olması faktı gözə çarpmır, Keçmiş sovet dövründən fərqli olaraq, indiki zamanda, xüsusi qərarlarla nizamlanan limitlər yoxdur.

M.Səmədovanın tədqiqatında yaranmış vəziyyətdən çıxmaq üçün bir sıra tədbirlər təklif olunur: yeni təsərrüfat formalarını inkişaf etdirmək; əməyin və istehsalın səmərəli təşkili; əhalinin məşğulluğu üzrə regional proqramların hazırlanması və həyata keçirilməsi; məşğulluq xidmətinin, əmək birjasının

²³ Səmədzadə Z. Azərbaycan iqtisadiyyatında dövlət və özəl sektorun prioritetinə üstünlük verir // http.18 aprel 2011-ci il.

²⁴ İbrahimbəyova R. İqtisadiyyatın gender aspektləri. // Genderşünaslıq, №3, Bakı, 2000, s. 7

²⁵ Quluyeva N.M. Azərbaycanda müasir kənd ailəsi və ailə məişəti. Bakı: Elm, 1997, s.57

təkmilləşdirilməsi və s. Təklif olunan tədbirlər arasında qadın problemlərin həllinə yönəldilmiş tədbirlər xüsusi yer tutur.²⁶

Müəllif qeyd edir ki, baxmayaraq ki, respublikamız müstəqil bir şəraitdə inkişaf edir, bununla belə, hələ ki bu istiqamətdə kardinal dəyişikliklərin olması faktı gözə çarpmır, Keçmiş sovet dövründən fərqli olaraq, indiki zamanda, xüsusi qərarlarla nizamlanan limitlər yoxdur.

Beləliklə, gender assimetriyasının mövcudluğu bir çox hallarda nəzərə çarpmır. Lakin onu da qeyd etmək lazımdır ki, ölkəmizdə aparılan iqtisadi islahatlar, quruculuq işləri, əhalinin hüquqi maarifləndirilməsi və b. proseslər gender assimetriyasının aradan qaldırılmasına nəzərə çarpan dərəcədə təsir göstərir.

Ə.Abbasov və R.Mirzəzadə cəmiyyətinin feminist tədqiqindən bəhs edərkən əsas iradları aşağıdakı kimi səciyyələndirir:

- qadınları həmişə siyasətdə “kənarlaşdırıblar” və hal-hazırda bu gün onların hakimiyyəti kişilərin hakimiyyətindən azdır:

- onlara sosial rol oynamaq imkanı daha az verilib və onların kənarda yaradıcı işlə məşğul olmaq üçün daha az variantlar təklif olunur.

- cəmiyyətlərin əksəriyyətində qadınlar kişilərə nisbətən daha ağır iş, daha az pula və ya müftə, pulsuz yerinə yetirirlər:

- qadınların bir cins kimi özlərinə alçaq qiymət verməsi şirnikləşdirirlər.²⁷

2011-ci ilin I-rübündə hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıqla məşğul olan fiziki şəxslərin 85,1% -ni kişilər, 14,9%-ni qadınlar təşkil edir. Qadınlar təhsil fəaliyyəti sahəsində fərdi sahibkarların 51.2%-ni ev təsərrüfatları ilə məşğul olan mal və xidmətlərə dair fəaliyyətdə 38,1%-ni, daşınmaz əmlakla bağlı əməliyyatlarda 33,8% faizini təşkil etmişdir.

Fəaliyyətdə olan sahibkar qadınların sayı - 40.063 nəfər

Onlardan aktiv fəaliyyətdə olanların sayı – 22.377 nəfər.²⁸

III fəslin 2-ci yarımfəslində “Müasir qeyri-hökumət təşkilatlarının fəaliyyətinin genişləndirilməsində və səmərəliliyinin artırılmasında gender amilinin rolu” məsələlərindən bəhs edilir.

Azərbaycanda QHT-lərin yaranması və fəaliyyəti hələ XIX əsrin sonları - XX əsrin əvvəllərinə təsadüf edir. Bu dövrdə QHT-lər dövlətdən asılı olmadan sosial və ictimai sahədə fəaliyyət göstərərək cəmiyyətin həyatında mühüm rollardan birini oynayırdı. Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, tarixi və politoloji ədəbiyyatlarda bu gün də həmin dövrdə mövcud olan ictimai təşkilatlar bir QHT

²⁶ Səmədov M. Azərbaycanda qadın məşğulluğunun bəzi aspektləri. // Genderşünaslıq. Bakı, 1999, s.5.

²⁷ Abbasov Ə.S., Mirzəzadə R. R. Müasir Azərbaycanda gender siyasəti. Fəlsəfə, tarix, nəzəriyyə, statistika. Bakı: Səda, 2006, s.41

²⁸ Azərbaycan qadınlarının qərar qəbul etmədə iştirakı // <http>

olaraq tədqiq olunmamışdır. Bu baxımdan həmin təşkilatların bir QHT olaraq günümüzdə öyrənilməsi mühüm elmi əhəmiyyət və aktuallıq kəsb edir.

Qadınların hüquqlarını müdafiə edən QHT-lərin yaranmasında müstəqillik dövründə Ulu Öndər Heydər Əliyevin əvəzsiz xidməti oldu. 1993-cü ildən ölkədə başlayan milli inkişaf istiqaməti çərçivəsində, vətəndaş cəmiyyəti

Qadının siyasi fəallıq səviyyəsinin aşağı olmasının digər obyektiv səbəbləri də mövcuddur. Bunlardan aşağıdakıları qeyd etmək lazımdır:

a) qadınlarımızın sosial siyasi təcrübəsinin az olması;

b) tarixən qadınlarımızın ictimai istehsal sahəsinə gec daxil olması;

Qeyd etmək lazımdır ki, qadının siyasi fəallığının yüksəldilməsi, onun şəxsiyyətinin formalaşdırılması prosesi bir sıra çətinlik və ziddiyyətlərlə müşayiət olunur. Belə çətinliklərdən biri qadının sosial bərabərliyi ilə əlaqədardır. Beləliklə, bu yarımfəsildə açıqlanır ki, qeyri-hökumət qadın təşkilatları XX əsrin ən mühüm hadisə olub dünyada demokratik dəyişikliklərin təcəssümüdür. Postsovet məkanında, o cümlədən Azərbaycanda qadınların vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasında, sosial-iqtisadi həyatda onların rolunun fəallaşdırılmasında qadın işsizliyinin aradan qaldırılmasında, onlara hərtərəfli yardım göstərilməsində QHT-nin rol əvəzsizdir.

Nəticə hissəsində tədqiqata yekun vurulmuş və onun əsas nəticələri, müəllifin təklif və tövsiyələri ifadə olunur.

Dissertasiyanın mövzusu ilə bağlı müəllifin aşağıdakı elmi əsərləri nəşr olunmuşdur:

1. Azərbaycanın siyasi-ictimai fikri və qadınların idarəetmədə iştirakının zəruriliyi. "Sosial-siyasi problemlər" Elmi-nəzəri jurnal (FSHİ) Bakı, 2009.
2. İdarəetmədə gender probleminə sosial-fəlsəfi yanaşma. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Mədəni müxtəliflik sosial-siyasi dəyər kimi. Kulturoloqların II milli forumu (beynəlxalq elmi-praktiki konfrans) Bakı, Elm, 2010.
3. Sovet dövründə qərar qəbul etmə sahəsində qadınların fəaliyyəti. Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti, "Mədəniyyət dünyası" XXII. Bakı, 2011.
4. Историко-методологические основы формирования гендерной политики в области управления. Национальный Педагогический Университет. Гилея Науковий вісник, выпуск 57 (2) Киев, 2012.
5. Взгляд на развитие и особенности изменения. "Социология" МГУ, Российская социологическая ассоциация, Июнь 2015 №2, Москва-2015
6. The perfection dynamics of women's law and liberty in Azerbaijan. "Asosjournal" the journal of Academic Social Science, yıl:3 sayı:10-2015, Türkiye Cumhuriyeti Adıyaman Universitesi.

Весилия Афган кызы Мовсумова
«Практические и теоретические задачи гендерной политики
в управлении в современном периоде»
(на основе азербайджанских материалов)

Резюме

Целью диссертации является анализ с социально-философской точки зрения теоретических основ системы социального управления, исследование гендерной политики в управлении и ее историко-методологических форм, анализ основных принципов социально-философской сути современного управления, выявление историко-методологических основ формирования гендерной политики в управлении, изучение с социально-философской позиции отношения к участию женщин в государственном управлении, законодательстве, судебной, военно-правовой и др. сферах.

Диссертация состоит из трёх глав и шести параграфов, заключения и списка использованной литературы.

Во введении обосновываются актуальность темы, ее новизна, степень разработанности проблемы, теоретическая и практическая значимость работы, цель и задачи, методологические подходы.

Первая глава - называется “Теоретические основы социального управления”. В данной главе рассматривается понятие об управлении и отдельные части, образующие целесообразность социально-экономических отношений, обосновывается процесс, обеспечивающий связь между ними. Здесь особо делается акцент на управление, как на механизм всей системы адекватных законов, а также претворение в жизнь коллективной, общественной выгоды. Также расследуется обеспечение общества гендерным равенством, эксплуатация женского труда, предотвращение женской дискриминации, преодоление женщинами преград на пути к интеграции. В Азербайджане связанные с управлением стереотипы на протяжении долгого времени, определённым образом, видоизменяют эту область, привнося новые подходы.

Вторая глава - называется “Гендерная политика модернизированного Азербайджана в государственном управлении: реализм и перспективы”. В данной главе широко анализируются различного рода теоретические подходы при управлении и участии женщин в системе управления и законодательства в том числе научно-культурные и социально-юридические. Помимо этого, исследуются социально-философские аспекты гендерной политики в классификации систем. Проявляется отношение к женщине не только в системе управления и законодательства, но и в других

системах управления, охватывающих различные государственные и социальные сферы общества.

Третья глава называется “Методологические основы гендерных отношений в системе негосударственного управления и их специфика”. В этой главе исследуются гендерные проблемы в негосударственных экономических управленческих структурах, роль гендерного фактора в расширении и увеличении продуктивности деятельности неправительственных организаций.

Заключительная часть работы подытоживает проведённый анализ, утверждает основные научные выводы и выдвигает определенные рекомендации.

Vesile Movsumova Afgan

**"Practical and theoretical tasks of gender policy in modern
management"
(On the basis of Azerbaijan materials)**

Summary

The purpose of this article to study the basics of management theories of the social and philosophical approach, research its in gender policy, the history of methodological forms, the analysis of the basic principles of the social and philosophical essence of modern management, the reflection of the formation of the historical and methodological foundations of gender policy on governance in legislation, clarifying the role of women and its participation in the court and in other spheres of activity.

The dissertational work consists of three chapters and six paragraphs, a conclusion and a list of used literature.

The introduction proves the relevance of the topic, the new degree of its development, the theoretical and practical significance of the work, the purpose and responsibility, methodological approaches to application in the work.

The first chapter is called "Theoretical bases of social management". In this chapter, the concept of management and the individual parts that make up the expediency of socio-economic relations are examined, the process providing a link between them is justified. Here, emphasis is placed on management as the

mechanism of the entire system of adequate laws, as well as the implementation of collective, public benefits. The society is also being investigated for gender equality, the exploitation of women's labor, the prevention of women's discrimination, and the overcoming of women's barriers to integration. In Azerbaijan, the stereotypes associated with governance over time have in a certain way modified this area by introducing new approaches.

The second chapter is entitled "The Gender Policy of Modernized Azerbaijan in Public Administration: Realism and Prospects." In this chapter, various theoretical approaches are widely analyzed in the management and participation of women in the system of governance and legislation, scientific and cultural, social and legal, in addition, social and philosophical aspects of gender policy are being investigated in the classification of systems. There is an attitude towards women not only in the system of governance and legislation, but also in other management systems, embracing various state and social spheres of society.

The third chapter is entitled "Fundamentals of the methodology of gender relations and their specificity in a system outside government". This chapter examines the problems in gender non-state economic governance structures, the importance of the gender factor in the development of the activities of modern non-state enterprises.

The final part of the work is summarized by the science research; the analysis carried out explains the scientific conclusions and arguments.

**НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК АЗЕРБАЙДЖАНА
ИНСТИТУТ ФИЛОСОФИИ**

На правах рукописи

Весиля Афган кызы Мовсумова

**«Практические и теоретические задачи гендерной политики
в управлении в современном периоде»
(на основе азербайджанских материалов)**

Специальность: 7207.01 - Социальная философия

АВТОРЕФЕРАТ

**диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по философии**

Баку – 2017